

ריבנה של תורה

כתובת המערכת: מודיעין עילית, חסילת יוסף 3/10. טל' 08-9744220 © דוא"ל לתגובות ורשימת תפוצה: rg5740@gmail.com

יו"ל ע"י
כולל
"שערים המצויינים"
שע"י מוסדות "דרכי תורה"
רחובות
פרשת ראה
גליון 283
אב תשע"ב

בעדקה תכונני

ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך". כי כמידת הנתינה וכשיעור הצדקה שעושה האדם, כך יזכה לברכת ה' במעשי ידיו.

ואכן אין לשער ואין לתאר את גודל שכרו של הנותן צדקה לעני בטוב לבב, וכפי שדרשו חז"ל **במסכת סנהדרין** (ק) 'אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה, הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא'. ופירש רש"י, 'אם מדד ונתן לצדקה לעני מלא חפניו, הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו'. וביאר **התורת חיים** בטעם הדבר, לפי שהנותן צדקה לעני, כביכול נותנה לו ית', כי הוא יעמוד לימין אביו, וכן כתוב "מלוה ה' חונן דל", וכיון שהוא ית' המקבל כביכול, לכך הוא מחזירה בעומס ובמידה שלו.

וראה **בבעל הטורים** (טו, ח) שכתב עה"פ "פִּתְחָה תַּפְתַּח אֶת יָדְךָ" שנכפל בפרשתנו, 'פתח. ג' במסורה. ב' בהאי עניינא. ואידך פתוח נפתחו שערי ארצך (נחום ג, יט). לומר שאם תפתח לעני ידך, יפתחו לך שערי שמים כדי לקבל תפלתך, ואם לאו, לא יפתחו לך, שנאמר (משלי כא, יט) אוטם אזנו מזעקת דל וגו', גם הוא יקרא ולא יענה'.

הטעם שציווי הצדקה נאמרו בלשון שלילה

היבט נוסף בענין זה מצינו בדברי **המגיד מדובנא** בספר **משלי יעקב** (בפרשתנו), שהנהגה לכשנדקדק בדבר נמצא, שהציוויים המופיעים בפרשתנו בענין הצדקה, נאמרו על דרך השלילה, "לא תאמץ את לבבך, ולא תקפוף את ידך". ולכאורה מהו הטעם שלא דיבר הכתוב בלשון חיוב, ובגודל מעלת נתינת הצדקה, חלף לשון שלילת אימוץ הלב וקפיצת היד.

וביאר, כי כידוע העשיר הוא הצינור לפרנסת העני, ודרכו משפיע הקב"ה לעני את מחייתו. ולכן הדגיש הכתוב בפרשת הצדקה את לשון השלילה, לאמור לעשיר כי המבוקש הימנו אינו לתת **מהחלק שלו** לעני, אלא שיתן לעני את **החלק המגיע לו**, שהופקד בידיו מאת הקב"ה. וזהו שנאמר "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוף את ידך", דהיינו שלא יחסום את צינור פרנסתו של העני. ולכך נאמר "כי פתוח תפתח את ידך", שלא נתבקש אלא שתהיה ידו פתוחה להעביר את מה שהשפיע השי"ת לעני. וזהו החילוק בין נותני הצדקה לבין הנמנעים מליתנה. כי דעת האדם, שכל ממונו שלו הוא, ולכך יקשה עליו ליתנו לאחרים. אמנם יש שהשכיל להבין שהקב"ה זיכהו בממון כדי שיזכה לעשות בו חסד עם אחרים, ואין זה באמת ממונו הפרטי, אלא ממנום של אחרים שמועבר להם דרכו.

יפה שהיה ראוי לך לתת לו ולא נתת, לא ישאר לך.

כי הוא ית' יעבירו ספך

ודבר נורא מצינו בתורת **האלשיך** בביאור הפסוק "ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו, וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא". 'כי דרך היצר הרע, שלא בלבד שימנע מלתת צדקה לעני, אלא שיביאך להטיל בו עין רעה. כי תאמר, הלא אביון זה בריא ושלם בגופו, ולמה לא יעשה מלאכה או ישכיר עצמו כפועל, ובזיעת אפו יאכל לחם.

ולכך אמר, וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא, כלומר, איני דואג על האביון כי אם עליך, כי הלא הוא וקרא עליך אל ה', והוא ית' עמו, כי יעמוד לימין אביון, ויהיה עליך, כי מנעת לחמך ממנו. וה' ודאי ירחמנו

הנה הפליגה התורה בפרשתנו בפסוקים רבים (טו, ד-א), בחובתה ובחשיבותה של מצות הצדקה והנתינה לדל ולאביון. ומלבד זאת נתפרש מתן שכרה בצידה - "נתון תתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו, כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך". ואמנם, על אף הברכה הגדולה הטמונה במצות הצדקה, ישנם המשתמטים מליתן מתת יד לנזקקים, בחושבם שנתינה זו מחסרת וממעטת את ממונם.

פידת הכילות ואי הנתינה, פחיצה של ברזל בין

האדם ובין הברכה

אולם מדברי **החינוך** (מצוה ת"פ) למדנו שלא כן הוא הדבר, וכפי שכתב, 'וכל מבין דרכי התורה, ומשיג לדעת אפילו מעט בחין ערכה, ידע בבירור, כי המפזר מממונו אל הצריכים, נוסף עוד, אבל חושך מיושר אך למחסור. כי ה' ידיו את האדם לפי מעשיו, ויעניקוהו מברכתו כפי התקרבו אליה, ומידת הכילות היא מחיצה של ברזל בינו ובין הברכה, והנדיבות חלק ממחלקי הברכה, ונמצא המתנהג בו שהוא בתוכה'.

והיינו, שלמידתנו התורה, שטעות היא לחשוב שהנתינה לעני מחסירה ממון, ואי הנתינה משמרת את קצבת הממון כמות שהיא. **כי אדרבה, ההיפך הוא הנכון, שהנותן לעני יתרבה ממונו, והמקמץ מליתו, יתחסרו נכסיו.** וזאת משום שכל הצלחת האדם תלויה בהשראת ברכת ה' בנכסיו, וכמו שנאמר (משלי י, כב) "ברכת ה' היא תעשיר". ואין אדם זוכה שתיתן לו הברכה, אלא אם הוא נותן לאחרים. ונמצא שע"י שמחסר מנכסיו לדל ולעני, זוכה לברכה בכפל כפלים. אך המונע מהם טובה, ואינו עוסק בנתינה, במה יזכה לנתינה מאת ה', ונמצא שקמצנותו חוצצת בינו לבין ברכת ה'.

ולפי זה יתבאר רובד חדש בפסוק "נתון תתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו, כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך". שאין זו רק הבטחה שבעבור הצדקה יזכה לברכת ה'. אלא שהודיעה התורה בזה, שאין כלל מקום להימנע מן הצדקה מחמת חסרון ממון, "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך", דהיינו כי דוקא נתינה זו תַּזְכֶּה את האדם לברכת ה'. ואם ימנע הימנה, לא יתברך, ויתחסר ממונו.

אם נתן צדקה לעני מלא חופניו, הקב"ה מודד

בחופניו ונותן לו

ולדברים אלו נתכוון החכם באדם באומרו (משלי כח, כז), "נותן לרש אין מחסור, ומעלים עיניו רב מארות", וכפי שביאר **המצודות דוד**, 'נותן לרש לא יחסר עושרו בעבור פיזור הצדקה, אך המעלים עיניו מן הרש, ועושה עצמו כאילו לא יראהו לבלי תת לו, יבואו בעושרו הרבה קללות, וירד לטמיון'. וכן ביאר **המלבי"ם**, 'מי שנותן צדקה לרש, אין לו מחסור, כי בגלל הדבר הזה יברכהו ה', אך המעלים עיניו מן הצדקה, לא זו בלבד שלא יתברך, אלא עוד ישולחו בו מארות רבות'. [ובדרך זו ביאר **המהר"ם שיף** (סוף מס' חילוק), את הפסוק החותם את פרשתנו, "איש כמתנתו

ויתן לו משלו. אך אתה הוא המפסיד, כי והיה בך חטא, שמה שהיה ראוי לך לתת לו ולא נתת, לא ישאר לך, כי הוא ית' יעבירנו ממך'.

העיקר שתתן בשמחת הלב לעניים, כמו שאתה

נותן בשמחה לבניך

והנה נתבאר בדברי בעל העיקרים (מאמר שלישי פרק לט), ששכר מצות הצדקה איננו על עצם הנתנה, אלא על השמחה והרצון וטוב הלב בקיום מצוה זו. וכפי שכתב, 'הדבר הנותן שלימות למצוה, כדי שיושג על ידה התכלית המכוון בה, היא השמחה, כי השמחה נותנת גמר ושלמות לדבר הנפעל. עד שהפועל האחד כשֶׁנֶעֱשֶׂה בשמחה ובטוב לב יִקְרָא מעלה, וכאשר יעשה בעצבון יקרא פחיתות. וכן נמצא הכתוב מייעד הגמול על עשיית הצדקה בשמחה, ואמר נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו, כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך, תלה הברכה ב"ולא ירע לבבך" ולא ב"נתון נתן לו".

ובספר מדרש שמואל (אבות א, ה) ביאר בדרך זו את ששינוי יוהיו עניים בני ביתך, 'הַזֶּהִיר בזה על נתינת הצדקה בשמחה ובטוב לב, וכמו שנא' ולא ירע לבבך בתתך לו, כי בגלל הדבר הזה דהיינו השמחה שלא ירע לבבך, יברכך ה', כי השמחה היא העיקר. וזהו שאמר, יהי ביתך פתוח לרווחה ליתן צדקה לעניים. אך העיקר הוא שתתן בשמחת הלב לעניים, כמו שאתה נותן בשמחה לבניך. וזהו שאמר, ויהיו עניים בני ביתך, כלומר העניים יהיו שווים ממש לבניך לענין השמחה, שתתן להם בשמחה כמו לבניך, ובמאזנים ישאו יחד ליתן להם ברצון ובלב טוב כמו לבניך. וזאת באשר תדע כי העושה צדקה עם העני שכרו כפול מן השמים'.

כל המעלים עיניו מהצדקה כאילו עובד עכו"ם

צא ולמד עד היכן הדברים מגיעים, ועד כמה רבה חומרת מעשיו של המשתמט מליתן צדקה, מדברי חז"ל (ביב י), 'כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים', ולמדו כן ממה שנאמר בפסוקי הצדקה שבפרשתנו, "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל", וכלשון שנאמר לגבי עבודת כוכבים, "יצאו אנשים בני בליעל".

והחיד"א בפתח עינים (ביב י) ביאר בשם ר' חיים ויטאל זצ"ל, שטעם הדבר הוא מפני שידוע לכל עד כמה גדולה מעלת הצדקה, וכמ"ש בתורה "כי בגלל הדבר הזה יברכך" וגו', ובנביאים (ישעיה נח, ז) "הלא פרוס לרעב לחמך" וגו', ובכתובים (משלי י, ב) "צדקה תציל ממות". וכן מבואר בהרבה מדרשי חז"ל. ואם למרות כל זאת, אותו אדם מעלים עיניו מן הצדקה, הרי זה סימן שאין הוא מאמין בתורה ונביאים וכתובים ובמדרשי חז"ל, ואינו מאמין בשכר ועונש, והרי הוא ככופר וכעובד ע"ז.

והגר"א וסרמן ביאר בזה בקובץ **שעורים** (חייא ב"ב אות נא), כי העובד ע"ז הוא מפני שסבור שבידה להטיב ולהרע, וכן המעלים עיניו מן הצדקה הוא מפני שסבור שיש כח בממונו להטיב לו, וחסרון הממון יריע לו. אבל כבר כתוב (משלי יא, ד) "לא יועיל הון ביום עברה", ואם נגזר עליו עונש, לא יצילוהו ממונו. ולא עוד אלא שע"י מה שמחסר מממונו לצדקה, ינצל מחסרון ממונו באופן אחר.

נוטריקוני הצדקה בתורת המהר"ל ובעל ההפלאה

ובנתיב הצדקה למהר"ל (פ"ב) ביאר בזה דבר נפלא, והוא, כי ענין הצדקה מתחייב מצד אחדותם של ישראל, ולכן נאמר במקראות הצדקה "ורעה עינך באחיק האביון", כלומר מאחר שהוא אחיך, איך אפשר שלא תרחם עליו. ואם מעלים עיניו הימנו כאילו איננו אחיו, הרי הוא פורש מישראל שהם עם אחד. וביאר, כי לפיכך האותיות שבתבית 'צדקה' הם אחים, כי האות צ' היא אח לאות ק' הסמוכה לה בסדר האותיות, והאות ד' היא אח לאות ה', וזהו רמז לאחוה המחייבת את מצות הצדקה בישראל. ואמנם, לא רק שהאחדות היא סיבה לצדקה, אלא שהצדקה מביאה את ישראל לאחדות בבחינת עם אחד, וכפי שביאר בעל **ההפלאה** (כתובות סז). בדרך צחות. כי הנה כל ישראל הם כגוף אחד, ולכאורה היאך מתאחדים העשיר והעני. אלא שרמזו יש לכך בתבית 'אחד', כי האות א' מרמזת לעשיר שהוא אלוף העדה, והאות ד' מרמזת לעני ולדל. ושתי האותיות הללו, א' מצד אחד, וד' מצד שני, מתאחדות ע"י האות ח', המורכבת משתי אותיות ז' כידוע, לרמז שהעשיר זן את העני, והעני מזכה אותו במצות צדקה, וע"י כך מתחברות האותיות א' ח' ד', למילה 'אחד', המסמלת את אחדותם של ישראל.

הרמב"ם - חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר

מכל מצות עשה

וסוד נשגב כתב **רבינו בחיי** (פס"י י) בביאור ענינה של מצות הצדקה, 'הנה אעוררך בגודל המצוה הזו הנכבדת, ואעמיד אותך על יסודה וסודה. דע כי העני הוא מחלק מידת הדין, שהרי מידת הדין מתוחה כנגדו. וזהו תפילה לעני (תהלים קב, א), כי תפילה מלשון דין ופילול. ולכן אמרו חכמי האמת, שעני חשוב כמות (נדרים סד, ג). והעשיר אשר איתו הברכה הוא מחלק מידת הרחמים. ולכן תזהיר התורה, שירגיל האדם עצמו במידת הרחמנות, שיתן מברכתו צדקה לעני, ובעשותו זה ישתף מדת רחמים עם מדת הדין, שהשיתוף ההוא הוא קיום העולם, ואי אפשר להתקיים מבלעדי שניהם'. ללמדך, שבמצות הצדקה יש משום קיום העולם ומיתוק הדינים.

ובהפטרות הפרשה שהיא מנבואת ישעיה (נד, יד) נאמר על גאולת כנסת ישראל, 'יצדקה תכונני', וכתב על כך **הרמב"ם** (פ"י ממתני"ע ה"א), 'חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם, שנא' למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה. ואין כסא ישראל מתכוון ודת האמת עומדת אלא בצדקה, שנאמר בצדקה תכונני. ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנא' ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'.

לשיענית שיעורי הרב ראובן גולן ב'קול הלשון' חייגו 03-6171001. לשידור החי יש להקיש כוכבית. לשיעורים מוקלטים יש להקיש ברצף 1-2-48-1. לשיעור ב'אור החיים' הקד' על הפרשה הקישו 1-2-48-2.

העלון מוקדש לע"ג

גבריאל בן לאומה ז"ל מימון שלמה בן ניסים ז"ל וסרמן רחל בת עליה ע"ה אבוסבול משה בן חיים ז"ל לביא ישראל בן רחל רשל ז"ל שרעבי שולה בת שולמית ז"ל דוד פור גבריאל ג'מיל בן גאראא ז"ל חלפון משה בן סעדיה ז"ל יעיש רינה בת חנה ע"ה אריאל ורדה בת יוסף ע"ה גהלי תנצב"ה

העלון מוקדש לע"ג

פמלה בת יהודית ע"ה יעקב רחמים בן פריחה ז"ל ואזאנה סוליקה בת רחל ע"ה חייבי יצחק בן הלן ז"ל הוד לילי בת זאיה ע"ה הוד טניה בת פנחס ע"ה הויכרד מנס בן יעקב ז"ל זין רחמים בן לאה ז"ל שחיבר אדוארד בן נג'יה ז"ל מזין שרה בת ברניה ע"ה נתן מן תנצב"ה

העלון מוקדש לע"ג

הרב ישי בן סעדיה זצ"ל שרעבי יהודה בן רבקה ז"ל שמעוני רחמים בן יעקב ז"ל אמנו ששון חיים בן חנה ז"ל חוה ביילא בת אליעזר ע"ה הוימיר אילנה בת גילה ע"ה ישראל רחל בת עיישה ע"ה מדהלה עליזה רחל בת מרים ע"ה רוקח מאיר בן אספרונס ז"ל סלה יעל בת נעמי ע"ה עמרמי תנצב"ה

העלון מוקדש לע"ג

ר' בנימין בן משה ז"ל קומה סרח שרה בת רחמה ע"ה קומה צביה בת סרח ע"ה דוד רחל בת סאלחה ע"ה מעברי נא'ה מזל בת תא'ה ע"ה סלמי שרה זהרה בת דוד ע"ה גדסי שרינה בת לואיזה ע"ה מזוז יצחק בן לונה ז"ל טובול יצחק בן תמו ז"ל אביסדיד נעמה בת שמעה ע"ה רידי תנצב"ה

קורא נכבד! עלון זה יו"ל כחלק מפעילויות מוסדות "דרכי תורה" רחובות. בנוסף לכך קיימים: כוללים לאברכים מצויינים. בימ"ד להוראה ולרבנות. כולל ערב. כולל בין הזמנים. כולל יום שישי. כולל פנסיונרים. קרן "פותח את ידך" - סיוע למשפחות נערכות. וכן הנחמה לע"ג הנפטרים. אם ברצונך להיות שותף למפעל אדיר של תורה וחסד במשך כל ימות השנה, צור קשר עם הנחלת המוסדות, והבא ברכה אל ביתך!